

8

4126/2658

Az Iskolai Filmintézet diafilm sorozata

258.szám.

ARANY JÁNOS ÉLETE ÉS PÁLYÁJA II.

/2860-1882/

Irodalomtörténeti sorozat: 76

Készült: az 1955. évben

1. Pest-Buda a Gellérthegyről. /Acélmetszet 1860-ból/.

Mint tudjuk, Arany János 1860 nyarán elnyerte a Kisfaludy Társaság igazgatói tisztségét. Ez az állás szerény, de biztosnak látszó megélhetést jelentett a költőnek. Lemondott nagykőrösi állásáról és szeptemberben felköltözött a fővárosba. Itt is lakott haláláig.

2. A Koszoru címlapja

Aranyt arra biztatták barátai, indítson szépirodalmi lapot az irodalmi közizlés nevelésére. Arany hosszas töprengés után szánta rá magát a kockázatos vállalkozásra. 1860 novemberében megindította a Szépirodalmi Figyelőt. Két év múltán, az előfizetők csekély száma miatt, meg kellett szüntetnie lapját. A következő évben Koszoru címmel új lapot indított, ezuttal saját kiadásában, hogy függetlenithesse magát a kiadó szempontjaitól. A Koszoru szélesebbkörű közönségnek szólt, a női olvasók táborát is figyelembe vette. 1865 közepéig maradt fenn.

3. Madách Imre arcképe

Arany Pestre költözésekor már a legnagyobb irodalmi tekintélyek egyike. 1861. tavaszán fölkeresi őt Madách Imre és átnyújtja megbírálás végett Az ember tragédiája kéziratát: Arany ítéletétől teszi függővé, kiadja-e vagy megsemmisítse művét.

4. Arany sajátkezű jegyzetei Az ember tragédiájához

Arany egyre növekvő érdeklődéssel olvassa Madách művét, felismeri benne a remekművet. Sorról-sorra haladva, aprólékos műgonddal tanulmányozza a kéziratot, s a szerző kérésére megjegyzéseket is fűz hozzá. /Arany jegyzeteit a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában őrzik./ Arany itt látható jegyzetei a 3.szín kéziratának alábbi soraihoz kapcsolódnak:

Éva: Én meg lugost csinállok, épen ollyat
Minőnk egykor volt s így közénk varázslom
A vesztett édent.

Lucifer: Vajh, mi nagy szavat
Mondottatok ki. A család s tulajdon
Lesz a világnak kettős mozgatója,
Melyből minden kék s kin születni fog.
És e két eszme nő majd szüntelen,
Amig ipar lesz, és haza belőle.

Madách tulnyomórészt elfogadta Arany János javaslatait. Arany 1861 októberében bemutatta a Kisfaludy-Társaságban az első négy színt, s a mű nagy sikert aratott.

5. Az Akadémia könyvtára

Arany sokat buvárkodott az Akadémia könyvtárában. Különösen a hun-magyar mondakör forrásanyagát kutatta, de Shakespeare-fordításainak filológiai megalapozására is jó hasznát látta a könyvtár gazdag anyagának.

6. A mesteremberek előadása a Szentivánéji álomból

Az 1860-as években Arany János lefordította Shakespeare több művét. Kéziratának ez a hasonmása, a mesteremberek színielőadásának egy mulatságos részlete /V. felv. I. szin/.

7-8. Székely Bertalan freskó-vázlatai Hunor és Magyar vadásztáról

Szerkesztői és műfordítói tevékenysége mellett önálló alkotásra is talál időt a költő. Egy évtizede érleli már hun trilogiáját, s 1863-ban végleges formába önti ennek első részét, a Buda halálát. A hun eposz egyik gyöngyszeme a csodaszarvas regéje /VI. ének/, amit Arany egy hun énekes ajkára ad. Székely Bertalan, hirneves történeti festőnk egész freskó-sorozatot tervezett Vajdahunyad várának lovagtermébe Hunor és Magyar történetéről. Sajnos, korai halála miatt csak vázlatok készültek el. Ezek, mint látjuk, ősi magyar hangulatot árasztanak.

9. Kőrösfői-Kriesch Aladár: Bölényvadászat

Ez a képünk a Buda halála egyik izgalmas jelentét örökíti meg: egy hatalmas bölény-földre dönti Budát lovastul, de Etele megmenti bátyja életét. /Kőrösfői-Kriesch Aladár freskója a parlamentben látható./

10. Arany Juliska

Arany János művészi pályáját derékbatöri egy tragikus esemény: gyöngéden szeretett egyetlen leánya, Juliska, alig két évi boldog házasság után meghal tüdőgyulladásban /1865/. A szörnyű csapás elnémitja a költőt. Tizenkét esztendőn át alig ír verset.

11. Arany János, mint az Akadémia titkára

Aranynak ez a fényképe több mint egy évvel leánya halála után készült. A barázdált homlok, a keserű vonások, a kimondhatatlanul fájdalmas, révedező tekintet beszédes tanujelei Arany nem szűnő fájdalmának.

12. A Magyar Tudományos Akadémia heti ülésterme

Buda halálának szerzőjét az Akadémia 1865-ben a titkári tisztséggel ruházta fel. Ezt a terhes hivatalt több mint egy évtizeden át viselte a költő. Képünk Arany akadémiai titkári működésének egyik nevezetes színhelyét, az Akadémia heti üléstermét mutatja be.

13. Arany lemondó levele a Magyar Tudományos Akadémiához

Aranyt megviselte a lélekölő hivatalnoki munka. Titkári működése folyamán kb. 7000 ügyiratot szerkesztett meg az Akadémián, ez a prózai foglalatosság erősen eltávolította költői hivatásától. Látásának nagymértékű leromlására hivatkozva - de bizonyára még inkább alkotóerejének megbénulásától tartva - előbb 1876 őszén, majd a következő év tavaszán újra benyújtotta lemondását. Az Akadémia végül is meghajolt Arany elhatározása előtt, de a főtitkári cím, fizetés és lakás élvezetében meghagyta. /Arany 1867-től haláláig lakott az Akadémián./

14. Arany János kedves tölgyei

Akadémiai hivatali terheitől megszabadulván, 1877 nyarán naponta kijárt a Margitszigetre. Szívesen szemlélődött szigeti magányában. /A járókelők tiszteletből elkerülték, hogy ne zavarják./ Valósággal költői másodvirágzást élt itt meg; egész kőtetre való verset írt ezen a nyáron.

"A tölgyek alatt
Szeretek pihenni
Hevát el nem hat
Város zaja semmi" -

írja "A tölgyek alatt" című versében. Balladáinak jórészét is ekertájt írta.

A balladairól Arany

nevével örökre összeforrt Zichy Mihály Festőművész neve, Zichy a század végén az orosz cári udvarban élt és több esztendőn keresztesül foglalkozott remekíróink illusztrálásával. Több mint 100 képet készített a világhírű művész Arany balladáihoz. Következő képeink a gyönyörű Arany-Zichy albumokból valók.

15. Török Bálintot bilincsbe verik

Képünk a "Török Bálint" c. balladához készült. E költemény Buda fendorlatos elfoglalásának történetét és Török Bálint rabul ejtését mondja el. Szulimán szultán látni akarja pártfogoltját, a kis János Zsigmondot; Izabella királyné hű emberére, Török Bálintra bizza kisfiát; a szultán a gyermeket hazaküldi, a törökverő hőst pedig - előbb csak kíséreként, majd rabként - magával viszi a Héttoronyba. Zichy azt a pillanatot örökítette meg, amikor a török pribékek a szultán parancsára megrohannák a rettegett magyar daliát.

16. Rozgonyiné

Ime a török-magyar harcok egy másik mozzanata. Rozgonyi esztába indul a déli határainkat fenyegető török ellen. Hűséges hitvese Rozgonyi Cecília élve-halva ura közelében akar maradni. Elkiséri férjét a hadjáratba. Képünk az 5. versszakhoz készült:

"Csalogatja esemegével
Muci paripáját,
Lebke szellő lebegteti

Tengerzöld ruháját.
Széles uton, peros uton
Felleget ver a ló,
Csillámlik a ..., villámlik a
Fényes acélpatkó."

17-21. Szondi két apródja

E remek balladában a hűség és hazafiság fényes diadalt ül a hitvány haszonlesésen. Zichy Mihály Aranyhoz méltó remekléssel ábrázolja a ballada fő mozzanatait. A személyek arcjátéka tökéletesen visszatükrözi érzelmeik és indulataik hullámzását.

22. A walesi bárdok lakomajelenete

Edward király, miután bejárta Wales tartományt, ellátogat Montgomery várába. A kastélyban fényes lakoma várja, de ez nem elég neki, lantosokat parancsol elő, hogy elzengjék tetteit. Három bárd áll elő. Szavaikból panasz és átok tör a király felé. Képünkön baloldalt a dult arcú bárdokat látjuk, középpütt lehorgasztott fővel áll a házigazda, jobboldalt pedig a bőszi király.

23. "Edward király, angol király vágtat fakó lován".

A zsarnok Edward hazafelé vágtat Montgomery várából. Maglyahalálra ítélt 500 énekest, mert nem dicsőítették őt - népük elnyomóját. Most felébred benne az önvád s rémképek gyötrik. Figyelemreméltó, hogyan ábrázolja Zichy Mihály a király szörnyű látomását; a gyilkosukat megátkozó walesi bárdokat.

24. Ágnes asszony a börtönben

E ballada tárgya egy véres büntett. Ágnes asszony meggyilkoltatta férjét szeretőjével. Bűnük kitudódott, s most számot kell adnia érte. Ágnes asszony a börtönben várja ítéletét. A sötét cellában nem tud szabadulni marcangoló önvádjától.

25. Ágnes asszony a bíróság előtt

A bíróság elnöke Ágnes fejére olvassa a gyilkosságot. Az asszony, aki a büntett óta egyre maga előtt látja urának véres lepedőjét, a súlyos vád hallatára, döbbenetében homlokához kap és maga elé mered. A bírák arcáról szájalom olvasható le. Az asszony mögött, a vádlottak padján mélyen magába roskad a bilincsbevert büntőrsé.

26. Hidavatás

Zichy Mihály döbbenetes látomást örökít meg ezen a képen. Az élet hajótöröttjei örült elszánással vetik magukat a hidról a habokba, majd ismét lihegve nedves-lucskosan, a fellebbanó életösztöntől hajtva, kusznak, kapaszkodnak fel a hid pillérére. A megrázó hatású rajz hatalmas erővel ábrázolja Arany látomását: az egyensúlyát veszített nagyváros haláltáncát.

27. Lotz Károly: Mátyás anyja

28. Lotz Károly: Az egri lány

Arany Balladáinak-illusztrálását legnagyobb művészeink is

megtisztelő feladatnak érezték. Mátyás anyját és Az Egri leány-t Lotz Károly örökitette meg /egy 1867.-évi-Arany-kötetben/.

29. Pázmán lovag

Zárjuk egy vidám képpel a ballada-illusztrációkat. Ismét Zichy Mihály művészetében gyönyörködünk. Azt a pillanatot örökíti meg, amikor Pázmán lovag lehukik lováról és a földre huppan. Ismét érdemes megfigyelni a remek arcjátékot.

E kis közjáték után térjünk vissza Arany életéhez!

30. A "Toldi szerelme" végsorai. /Kézirat/

Költői alkotóerejének ujjáéledésekor ismét elővette Arany a Toldi szerelme kéziratát. Tudjuk, több mint 30 esztendőn át dolgozott a Toldi triológián: Toldija elkészült 1846 végére. Toldi estéjét pedig már 1848 tavaszára befejezte, ellenben a Toldi szerelmével nehezen haladt előre. Leginkább a mondai anyag szegényessége késleltette a költőt, aki sokat adott az "epikai hitel"-re. Végre 1879 tavaszán befejezte élete főművét. Gyermeki örömmel kanyarította az tolsó versszak alá: Vége 1879. május 15-én.

31. Az Őszikék költője. /Fénykép/

A költő utolsó arcképe 1880-ból. A kép alá irt két distichon jellemző a csendesen évődő Aranyra.

32. A költő unokája: Szél Piroska

Arany János és felesége nevelte föl Juliska árváját, Szél Piroskát. A bájos gyermek viruló hajadonná serdült. Az ő gyengédsége és nőies gondoskodása aranyozta be a költő életének alkotóját.

33. Arany János karosszéke

Ebben a szobában, ebben a karosszékben hunyt el Arany János 1882. okt. 22-én.

34. Arany siremléke

Halála gyászba borította az egész országot. Utolsó utjára a Kerepesi-temetőbe 30-40.000 főnyi hatalmas tömeg kísérte.

35. Arany László arcképe

Arany János irodalmi hagyatékát fia, László rendezte sajtó alá. /Arany László maga is jeles költő volt, verses regénye, A délibábok hőse maradandó értékű alkotás./

36. A szalantai Arany-muzeum

Nagyszalonta fő nevezetességét, a költő megénekelte Csonkatornyot 1889-ben Arany ereklye-muzeummá alakították. /A Csonkatornyot, mint képünkön látható, időközben tetővel látták el; ma már nem szolgál rá a nevére./

37. Arany János szobra a Csonkatorony kapuja felett

Negyedszázaddal a költő halála után emléksobrát is felállították a Csonkatorony kapuja felett. /Az emlékmű Szeszák Fe-

rene alkotása. - A szober talapzatánál a Toldi szerelme utolsó-előtti versszakának két sora olvasható:

"Zárt sisaken s pajzson kézbe'kivont kardu
Nagyfalusi Arany, szalantai hajdu"

38. Diák-illusztrációk a "Buda halálá"-hoz

A magyar ifjúság-képzőletét is foglalkoztatja Arany világa. Itt látható dr. Kubik István orvos, egyet. adjunktus két diákkori festménye, amelyek Isten kardja megtalálásának mozzanatait örökítik meg.

1. Etele és tanácsadói.

2. "Csillag esik, föld reng: jött éve esudáknak!

Thoi én, ihol én párülyje világnak!"/

39. Arany János műveinek kritikai kiadása

A Magyar Népköltészetértékelő bizottság értékeli haladó hagyományainkat. Nemrégiben /1953/ készült el Arany János műveinek minden eddiginél teljesebb és pontosabb szövegkritikai kiadása. Értékes adatokat találunk benne a költemények keletkezéséről, megjelenéséről, sőt a jegyzetek a szövegváltozatokról is tájékoztatnak, s ezzel bepillantást engednek Arany írói műhelyébe. E hatalmas munkát Voinovich Géza végezte el a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Kiadása hatékony segítséget nyújt Arany János mélyebb megismeréséhez.

40. Kodály-Gyulai: Arany János népdal gyűjteménye

Arany János verseinek megkapó zeneiségét jórészt a magyarítja, hogy egész életében foglalkozott zenével. Ifjúkorától kezdve késő öregségéig muzsikált - harmóniumon, majd hurossz hangszereken játszott, - szeretett dalolni, sőt maga is szerzett dalokat. /Kondorosi csárda mellett; Amade László: "A szép fényes katonának gyöngy arany élete" kezdetű toborzójához igen dallamos, pattegő ütemű zenét szerzett./ Élete alkonyán Bartalus István zeneszerző kérésére összeírta és lekottázta az általa ismert dallamokat.

Ezt az érdekes gyűjteményt adta ki Kodály Zoltán és Gyulai Ágost.

41-44. A budapesti Arany János szoboresoport

A nemzet kegyelelte Budapesten, a Nemzeti Múzeum előtt állított emlékművet Arany Jánosnak. /Strébl Alajos emlékművén a költő első alakjától jobbra és balra hatalmas trilógiájának két főalakja: Rozgonyi Piroska és Toldi Miklós látható./

45. A debreceni református kollégium Emléktáblája. /Nagy Sándor János-műve, 1933/.

Talán a legmegkapóbb emlékművet a debreceni kollégium állította nagy fiának. A kollégium falába helyezett művészi dombor-

mű gyönyörű Arany János-idézettel hirdeti a költő nem halványuló
dicsőségét:

"... Nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik."

/Arany; Széchenyi emlékezete/

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál, Budapest
Felelős vezető: Heitter Imre
8-2319/258